

L'OSSERVATORE ROMANO (Wekelijkse uitgave in het Frans)

1 maart 2005

Brief aan de Bisschoppen van de katholieke Kerk over de samenwerking van de man en de vrouw in de Kerk en in de wereld

Voortzetting en vooruitgang in verband met "Mulieris dignitatem"

Jutta Burggraf, Universiteit van Navarra

Voorafgaande beschouwing

Erg genoeg wordt het thans een gewoonte betrokken te worden bij de meest dramatische en schandalige gebeurtenissen die de media ons dagelijks tonen, — dikwijls voorgebracht om te voldoen aan het voyeurisme van een groot deel van het publiek — : een echtgenoot grijpt een wapen en doodt zijn vrouw in een bui van woede, een andere duwt haar uit het venster, een derde brengt zijn gezellin met een mes zware letsels toe.

Deze scènes kunnen plaats vinden in een of ander rustig en vredig stadje, waar de burens snel samenstromen om hun angst en hun ontredde rilling te uiten. En na de min of meer vanzelfsprekende klachten te hebben aanhoord, gaat men over naar het volgend bericht met de bedenking dat de maatschappij de vrouwen meer zou moeten beschermen...

Zonder te ontkennen dat die bescherming een uiterst dringende noodzaak is, stemmen de resultaten van sommige onderzoeken tot nadenken. Zoals een Duits tijdschrift van psychologie het vaststelt, zijn het de *mannen* die het ergst lijden onder het huiselijk geweld, niet de *vrouwen* (cfr. "Psychologie heute", juli 2004). Ook de vrouwen neigen meer en meer naar fysieke agressie, en hun echtgenoten verkiezen de mishandelingen die ze ondergaan te verzwijgen. "Ik ben altijd zo slim geweest om alleen beleefde en zachte mannen, die mij de klap niet zouden teruggeven, een kaakslag te geven", verklaart een actieve feministe (cfr. "Die Welt", 11 juni 2004). Naast deze onthullende bekentenis, weet men ook dat de vrouwen in staat zijn zware letsels toe te brengen door psychologische kwelling, door het leven van hun gezinsleden te vergiften met de meest subtiele en "onaantoonbare" middelen, zoals de dwang, de vernedering en het aanhoudend slecht humeur.

Tegenover zulke situatie is het niet verbazend dat de *Congregatie voor de Geloofsleer* in haar *Brief* zich zowel tot de mannen als tot de vrouwen richtte. Haar intentie is niet enkel de waardigheid van de vrouw te verdedigen, zoals Paus Johannes Paulus II zulks met groot gevoel deed in zijn apostolische brief *Mulieris dignitatem*, een document dat zelfs de bewondering van sommige radicale feministische middens opwekte. “Ik wou dat alle fanatici zouden redeneren met evenveel evenwichtigheid als de Paus”, verklaarde b.v. Gertrude Mongella, Voorzitster van de internationale conferentie over de Vrouw te Peking (deze woorden van Gertrude Mongella werden gepubliceerd in “Kirche heute”, december 1996, 26).

Nu integendeel, naast het klaar aanwijzen van de gewettigde rechten van de vrouw — en het zich inzetten opdat ze op de vijf continenten zouden worden geëerbiedigd — moet men ook spreken over de plichten van elk der geslachten. Om het aantrekkelijker te zeggen, het ogenblik is gekomen om de mensen aan de grote zending te herinneren die ze in de wereld hebben. Wij zijn allen geschapen om “arenden” te zijn die op zeer grote hoogte naar de zon kunnen vliegen, en wij zouden ons niet mogen verlagen door ons te gedragen als “kippen” die niets anders doen dan mekaar met de bek te stoten om de graantjes die op de grond verspreid liggen op te pikken.

De scheppende oproep

Zowel *Mulieris dignitatem* als de recente *Brief over de samenwerking van de man en de vrouw in de Kerk en in de wereld* steunen op de tekst van de *Genesis* om te wijzen op de grote waarde van het menselijk wezen. “Laat ons de mens maken naar ons beeld, naar onze gelijkenis” (Gen. 1, 26), zegt God op het hoogtepunt van de schepping. Volgens een Hebreeuws verhaal verwijst het werkwoord in het meervoud niet enkel naar de goddelijke majesteit en het plechtige van de daad, maar is het alsof de Schepper reeds met het nieuwe schepsel dat uit zijn handen gaat ontstaan, spreekt : “Ziezo, jij en ik, we zullen de mens maken. Als je me niet helpt, zal Ik het eeuwig en wonderbaar project dat Ik voor jou heb, niet kunnen realiseren.” Het is een allusie op de vrijheid van de menselijke persoon, die zich “uitbouwt” door zijn eigen daden, en voor zijn eigen leven verantwoordelijk is. De levenskunst bestaat erin — door de goddelijke genade — de uitwerking van het goddelijk project voor ons toe te laten.

Om dit doel te bereiken, kunnen we niet ontsnappen aan onze werkelijkheid ; integendeel moeten wij ze kennen en daar, om ons te aanvaarden zoals we zijn, tegenover stellen de ontelbare rijk-

dommen die we van God ontvingen en de beperkingen van ieder eindelijk wezen.

Het is in dit kader dat wij onze seksuele identiteit moeten ontdekken. Het scheppingsverhaal getuigt van het oorspronkelijk verschil tussen de man en de vrouw : “Toen bracht Jahwe God de mens in een diepe slaap ; en terwijl hij sliep, nam Hij een van zijn ribben en zette er vlees voor in de plaats. Dan bouwde Jahwe God een vrouw uit de rib, die Hij uit de mens had genomen, en leidde haar tot de mens. Toen sprak de mens : “Deze is eindelijk been van mijn gebeente, en vlees van mijn vlees ! Mannin zal zij heten omdat zij van de man is genomen” (Gen. 2, 21-23).

Uit deze tekst kan men helemaal niet afleiden dat de vrouw ondergeschikt zou zijn aan de man of minderwaardig (een eenvoudige “rib”), omdat *Adam van vóór die slaap* de menselijke persoon op zich is ; de Auteur van het boek Genesis spreekt van geen seksueel onderscheid (Adam heeft nog zijn “rib”), maar hij zegt dat het menselijk wezen de heer is van de schepping die hem omringt. Hier bevindt zich ook de vrouw, die aanwezig is om de dieren een naam te geven en die zich alleen ervaart, zonder passend gezelschap.

De slaap van de eenzame Adam drukt het mysterie uit : het is God zelf die handelt in de schepping van het menselijk wezen ; en Zijn plannen zijn veel hoger dan de onze. In de Heilige Schrift is de slaap dikwijls een ruimte van openbaring (het volstaat te denken aan Jakob en Jozef).

En dan ten slotte, *na de slaap*, verschijnt het seksueel onderscheid : Adam en Eva erkennen zich als gelijk en complementair. Men mag dus zeggen dat God de man en de vrouw geschapen heeft in één enkele mysterieuze daad. Er is geen rechts zonder links, geen hoog zonder laag, er is geen man zonder de vrouw. Men ziet dus duidelijk dat het seksueel onderscheid niet onbetekenend is, noch toegevoegd ; het gaat ook niet om een maatschappelijk product, maar het vindt zijn oorsprong in de intentie zelf van de Schepper (*Brief*, nr. 12).

Naar een begrip van de menselijke seksualiteit

Door de menselijke persoon als man en vrouw te scheppen, heeft God gewild dat het menselijk wezen zich uitdrukt op twee onderscheiden en aanvullende wijzen, elk even mooi en geldig (*Brief*, nr. 8). Het is zeker dat God de vrouw evenveel liefheeft als de man. Hij gaf aan beide de waardigheid hun eigen beeld weer te geven, en hij roept beiden op tot volheid. Maar waarom maakte hij ze verschillend ? De voortplanting kan ervan niet de enige reden

zijn, want deze zou kunnen vervuld worden zonder bevruchting of op een aseksuele manier, of door andere middelen waarvan het dierenrijk met een grote variëteit getuigt. Deze alternatieve vormen kan men zich alleszins inbeelden en zouden getuigen van een zekere *zelfvoldaanheid*.

De menselijke seksualiteit daarentegen vertoont een duidelijke *oriëntering naar de andere*. Zij toont aan dat de menselijke volheid juist berust in de relatie, in het zijn-voor-de-andere. Zij zet aan buiten zichzelf te treden, de andere te zoeken, zich om zijn aanwezig zijn te verheugen. Ze is als de stempel van de God van liefde in de structuur zelf van de menselijke persoon (*Brief*, nr. 6). Zelfs al wordt iedereen door God geliefd "om hemzelf" (cfr. Concilie Vaticanum II, Pastorale Constitutie *Gaudium et Spes*, nr. 24 ; Johannes-Paulus II, Apostolische brief *Mulieris dignitatem* [15 augustus 1985], nrs. 7, 10, 13, 18, 20, 23) en is hij geroepen tot individuele volheid, hij kan dit slechts bereiken in vereniging met de anderen. Hij is gemaakt om liefde te geven en te ontvangen. Het is daar dat de seksuele gegevenheid, die in zichzelf een onmetelijke waarde bezit, zich uit. De twee geslachten zijn door God zelf geroepen om samen te handelen en te leven. Dit is hun roeping. Men mag zelfs zeggen dat God het menselijk wezen als man en vrouw niet geschapen heeft met het doel nieuwe menselijke wezens te verwekken, maar eerder dat de mens de bekwaamheid tot verwekken bezit om het goddelijk beeld dat hij zelf in zijn geslachtelijke gegevenheid uitstraalt, te vereeuwigen.

De volmaakte liefde

De menselijke seksualiteit spreekt ons zowel van eigenheid als van anders-zijn. Man en vrouw hebben dezelfde menselijke natuur, maar volgens onderscheiden, wederkerige modaliteiten (*Brief*, nrs ; 6, 9, 11, 12, 14).

Volgens sommige oude interpretaties gaat Adam Eva tegemoet zoals God de mensheid tegemoet gaat. Zo zou de man, die God vertegenwoordigt, actief zijn, terwijl de vrouw, die de mensheid vertegenwoordigt, passief zou zijn. Om over deze argumentatie te stappen is het niet nodig de triviale protesten van sommige feministen te herhalen. Het volstaat beroep te doen op onze dagelijkse ervaring om op te merken dat de vrouw helemaal niet passief is (*Brief*, nr. 1, 16). We kunnen zeggen dat zij in haar vrouw-zijn receptief is, als beeld van God ten zelfde titel als de man. In de intimiteit van de Drievuldigheid wordt een onpeilbaar diep leven van volle en gelukkige eenheid geopenbaard. De Vader geeft al wat Hij is aan de Zoon, de Zoon neemt het aan en beantwoordt met dezelfde grootmoedigheid de Vader, en beide zijn

werkzaam in de Heilige Geest die de Liefde zelf is (Brief, nr. 6). Als we dit mysterie beschouwen, kunnen we ontdekken dat de “volmaakte” liefde niet bestaat in het geven... geven... en nog eens geven, zonder iets als tegenprestatie te verlangen (op menselijk vlak kan deze houding een latente nood uitdrukken om zich belangrijk te maken, en kan zelfs [voor de andere] een verdrinking worden). De volmaakte liefde bestaat in het geven en het ontvangen, tot in de goddelijke intimiteit. Het in staat zijn om te ontvangen is eveneens een vereiste van de liefde, en dat kan ons soms meer moeite kosten dan het geven, want dat vereist nederigheid.

Om terug te komen op de relatie tussen de geslachten, het is duidelijk dat het niet enkel de man is die geeft, het is niet enkel de vrouw die ontvangt. De liefde waartoe ze beide geroepen zijn is een vrije en wederkerige gave, die slechts mogelijk is als ook de bereidheid om te ontvangen wederkerig is. In staat zijn om te ontvangen, zowel als om te geven is een constitutief element van de eenheid, en zij brengt bij beiden positieve vruchten voort. Inderdaad, wanneer men ontvangt, maakt men gelukkig, men verrijkt en versterkt ook de andere, vermits het ontvangen een der grootste gaven is die men aan iemand kan doen. Hier ziet men dat het feit te ontvangen ook een actieve dimensie heeft ; het gaat over een activiteit die ontvangt, die verinnerlijkt en die ten dienste is van het verdiepen van de daad van de andere. Buiten dat alles kan het feit te ontvangen integraal begrepen worden als men er een bijzondere vorm van activiteit, van uitdrukking, van creativiteit in erkent.

Zonder de *andere* voelt de menselijke persoon zich “alleen” (zoals Adam in het paradijs) ; hij ervaart zijn eigen ontoereikendheid (*Mulieris dignitatem*, nr. 7 ; *Brief*, nr 6). Daarom streeft de man constitutief naar de vrouw, en de vrouw naar de man. Zij zoeken niet de androgyne eenheid zoals de mythische visie van Plato zulks suggereert in het “banket”, maar ze hebben de ene de andere nodig om hun mens-zijn ten volle te ontwikkelen. De vrouw is aan de man gegeven om te “helpen”, en vice-versa, wat niet betekent “dienen”, en wat geen enkele vernedering inhoudt (*Mulieris dignitatem*, nr. 10 ; *Brief*, nr.6). Ook de psalmist zegt tot God : “Gij, mijn hulp” (Psalmen 70, 6 ; cfr. Psalmen 115, 9-11 ; 118, 7 ; 146, 5).

De rechtstreekse ervaring leert ons dat het niet noodzakelijk gaat om de relatie tussen een enkele man en een enkele vrouw. De wederkerigheid komt tot uiting in diverse situaties van het leven, in een veelkleurige veelheid van interpersonele relaties, zoals het moederschap, het vaderschap, de afstamming en de broederschap, de vriendschap en zo vele andere die tegelijkertijd op iede-

re persoon van toepassing zijn. Sommigen menen dus dat het gaat om een “asymetrische wederkerigheid”.

Het seksueel onderscheid

Wat zijn nu de seksuele verschillen? Vanzelfsprekend onderscheiden de man en de vrouw zich duidelijk door de mogelijkheid vader of moeder te worden. De voortplanting wordt in hen verheven door de liefde die er het passend kader van uitmaakt en, — juist wegens zijn band met de liefde—, heeft God de voortplanting geplaatst in het centrum van de menselijke persoon als gezamenlijke activiteit van de twee geslachten. Als wij dus bevestigen dat de mogelijkheid om te verwekken niet de enige reden kan zijn voor het seksueel onderscheid, moeten wij ons niet exclusief toespitsen op het gemeenschappelijk vaderschap-moederschap, hoewel dit duidelijk de eerste rol uitmaakt en een onmetelijk diep vertrouwen van vanwege God toekent. Maar een vrouw te zijn of een man, herleidt zich niet alleen tot het moeder of vader zijn (*Brief*, nrs. 2, 13). De specifieke hoedanigheden van de vrouw beschouwend, spreekt het recent document passend over het “vrouwelijk genie” (*Brief*, nr. 13). (Het gaat om een uitdrukking die door Johannes Paulus II werd geconstrueerd, *Brief aan de vrouwen* [29 juni 1995], nrs. 9-10). Dit bestaat in een fundamentele aanleg die overeenstemt met de fysische structuur van de vrouw en die op haar beurt door haar wordt gepromoveerd. Het lijkt immers niet onredelijk te veronderstellen dat de intense relatie van de vrouw met het leven in haar bijzondere geschiktheden kan doen ontstaan. Zoals tijdens de zwangerschap de vrouw de ervaring beleeft van een unieke nabijheid met een nieuw menselijk wezen, bevordert haar natuur ook de interpersonele ontmoeting met hen die haar omringen. Het “vrouwelijk genie” kan zich uiten in een delicate gevoeligheid ten opzichte van de noden en vragen van anderen, in de bekwaamheid zich rekenschap te geven van hun innerlijke conflicten en ze te begrijpen. Men kan ze omschrijven als een bijzondere bekwaamheid om liefde te betonen op een concrete manier (*Mulieris dignitatem*, nr. 30), met de “bekwaamheid van het andere” (*Brief*, nr. 13).

Zeker, niet alle vrouwen zijn zacht en toegewijd; niet alle tonen geneigdheid tot solidariteit; het is niet zeldzaam dat in bepaalde gevallen een man een grotere gevoeligheid heeft om op te vangen en zorg te dragen dan de meeste vrouwen; en hij kan ook zachter zijn dan zijn vrouw. In deze zin doet de recente *Brief* een grote stap voorwaarts, niet alleen omdat men er aan herinnert dat de *vrouwelijke waarden menselijke waarden* zijn, maar ook omdat men er fijn het onderscheid maakt tussen de vrouw en de waarden

die haar het meest eigen zijn, en tussen de man en de waarden die hem het meest eigen zijn (*Brief*, nr. 14). Dat betekent dat ieder persoon ook kan en moet de talenten van het andere geslacht ontwikkelen, hoewel dit in het algemeen wat moeilijker kan lijken te zijn.

Natuurlijk, als er een “vrouwelijk genie” is, is er ook een “mannelijk genie”. Wat is het specifiek talent van de man? Hij neemt van nature uit een grotere afstand ten opzichte van het concrete leven. Hij bevindt zich altijd “buiten” de zwangerschap en de geboorte, waaraan hij slechts kan deelnemen via zijn eigen vrouw. Het is juist deze grotere afstand die hem toelaat serener te handelen in dienst van het leven, om het te beschermen en het toekomst te verzekeren. Dat kan hem ertoe brengen een echte vader te zijn, niet alleen in de fysische betekenis, maar ook in geestelijke zin. Dat kan hem ertoe brengen een stabiel referentiepunt te zijn, zeker en betrouwbaar. Maar dat kan hem ook ertoe brengen een zekere desinteresse te hebben voor concrete en dagelijkse zaken, iets dat een eenzijdige opvoeding in het verleden ongelukkig heeft aangemoedigd.

De seksuele eigenheid

Anders dan *Mulieris dignitatem*, houdt de *Brief* zich bezig met de extremistische ideologieën over het geslacht (*gender*) die de seksuele eigenheid ontkennen, omdat de invloed van deze theorieën tijdens het laatste decennium merkkelijk is toegenomen (*Brief*, nr. 2).

Terwijl de term “seks” verwijst naar de natuur en twee mogelijkheden omvat (man en vrouw), komt de term “geslacht” uit het domein van de linguïstiek, waar hij drie varianten kent: mannelijk, vrouwelijk en onzijdig. De verschillen tussen de man en de vrouw zouden dus niet overeenstemmen — buiten de objectieve morfologische verschillen — met een door de Schepper “geschonken” natuur, maar zouden zuivere culturele constructies zijn, “gebouwd” naar de rollen en de stereotypen die iedere maatschappij toekent aan de geslachten. Vanuit deze voorgaanden wordt er, ongetwijfeld terecht onderstreept dat in het verleden de verschillen buitenmate werden beklemtoond, wat leidde tot een onterechte discriminatie van de vrouwen. Tijdens vele eeuwen was de toekomst van de vrouw “op maat gemaakt” te zijn als een minderwaardig wezen, uitgesloten uit openbare beslissingen en uit hogere studies. Thans echter mogen we niet hardnekkig de ogen sluiten voor het feit dat de Heilige Vader meermaals vergiffenis gevraagd heeft, openbaar en officieel, voor het onrecht dat de vrouwen in de loop der eeuwen hebben ondergaan, ook vanwege

de christenen. Men stelt ten andere een duidelijke verandering vast in de behandeling van de vrouwen, zowel op politiek als op het juridische, sociale en privé-gebied.

In de menselijke persoon, zijn de sekse en het geslacht — de biologische basis en de culturele uitdrukking ervan — zeker niet hetzelfde, maar ze zijn ook niet totaal onafhankelijk van elkaar. De *Brief* neemt zich voor een juiste relatie tussen de twee te vestigen.

Samenwerking tussen man en vrouw

Er is een diepe eenheid tussen de fysische, psychische en spirituele dimensies van de menselijke persoon, een onderlinge afhankelijkheid tussen zijn biologisch en zijn cultureel zijn. Het gedrag heeft zijn basis in de natuur waarvan het zich niet volledig kan losmaken.

De eenheid en de gelijkheid tussen de man de vrouw wissen deze verschillen niet uit. Hoewel de vrouwelijke hoedanigheden (zowel als de mannelijke) niet op een onfeilbare wijze herkenbaar zijn, kunnen ze toch niet geheel geïgnoreerd worden. Er blijft een achtergrond van natuurlijke configuratie bestaan, die niet kan worden uitgewist zonder wanhopige inspanningen die uiteindelijk leiden tot zelfontkenning. Noch de vrouw, noch de man kunnen tegen hun eigen natuur ingaan zonder hun eigen ongeluk te bewerken. De breuk met de biologie bevrijdt de vrouw of de man niet ; het is eerder een weg die leidt naar de pathologie.

De cultuur van haar kant moet een aan de natuur aangepast antwoord geven. Zij mag geen hindernis zijn voor de vooruitgang van een groep personen. Het is duidelijk dat er in de loop van de geschiedenis veel onrecht is geweest ten overstaan van de vrouwen. De lange lijst van onterechte discriminaties heeft geen enkele biologische ondergrond, maar heeft culturele wortels ; het zijn eenvoudigweg gevolgen van de zonde die men moet uitroeien (*Brief*, nr. 7). Het is wenselijk dat de vrouw nieuwe taken in harmonie met haar waardigheid inneemt : dat ze aanwezig is in de wereld van arbeid en in de sociale organisatie, dat ze toegang krijgt tot de verantwoordelijke posten in de politieke, culturele en economische gebieden (*Brief*, nr. 13). Dit zijn geen in de tijdgeest afgedwongen toegevingen, maar duidelijke gevolgtrekkingen van een diepere kennis van het goddelijk plan omtrent de schepping (*Brief*, nr. 4). Enkele jaren terug heeft Johannes Paulus II de mensen ertoe aanzet deel te nemen aan “de grote processus van de bevrijding van de vrouw” (Johannes Paulus II, *Brief aan de vrouwen*, nr. 6).

Het objectief van de emancipatie is het zich onttrekken aan de manipulatie, is geen product te worden, maar een origineel. Het is

juist deze weerstand tegen de verkeerde tendensen die toelaat zijn eigen vrijheid te meten (Brief, nr. 14). Een authentieke promotie bestaat er niet in de vrouw te bevrijden van de zijnswijze die haar eigen is, maar ze te helpen haarzelf te zijn. Zo leidt ze eveneens langs de herwaardering van het moederschap, van het huwelijk en van het gezin (Brief, nrs. 11, 13). Wanneer men thans de sociale druk van het verleden die de vrouwen van talrijke beroepen uitsloot, bestrijdt, waarom vreest men dan tegen de huidige, meer subtiele druk in te gaan, die de vrouwen bedriegt door te trachten ze te overtuigen dat ze zich zullen kunnen waar maken buiten het gezin ?

De vrouw in de Kerk

En in de Kerk ? Het is niet de moeite waard zich blind te staren op het enige dat de vrouw door een onuitsprekelijke wil van God niet kan worden (priester worden) ; men moet met vreugde kijken naar de talrijke mogelijkheden die voor haar openstaan in de theologie, op educatief, juridisch en organisatorisch gebied op alle vlakken (Brief, nr. 16). De Kerk is de grootste instelling ter wereld “ten gunste” van de vrouw. Geen enkele instelling van de UNO heeft zoveel medewerkers op alle continenten — van de kleinste landen van Afrika tot de verste eilanden van de Stille Oceaan — die zich inzetten om vorming te geven aan de vrouwen en ze te helpen in waardigheid te leven.

Net zoals de zonde de banden tussen de geslachten heeft verbroken, zo kan de genade een nieuwe harmonie scheppen (Brief, nrs. 11, 17). Hun relatie zal nog mooier zijn als zij dichterbij God staan (Brief, nr. 12). Als christenen kunnen man en vrouw hun vrijheid op een volwassen wijze uitoefenen. Zij kunnen samen leven in gelijkheid van rechten, in de gedeelde aansprakelijkheid voor de toekomst van onze wereld. Ten slotte kunnen ze elkander helpen om te vliegen als “arenden”, altijd hoger, naar de zon die Christus is.